

УДК 821.161.2

Федорич Христина

ЧОТИРИ СТИХІЇ “ОЗЕРНОГО ВІТРУ” ЮРІЯ ПОКАЛЬЧУКА

У статті проаналізовано специфіку чотирьох стихій природи (землі, вогню, води і повітря) в контексті переосмислення української міфології в романі Ю. Покальчука “Озерний вітер”, охарактеризовано їх значення на фізичному й метафізичному рівнях, проаналізовано символіку кольорів квітки папороті.

Ключові слова: стихії природи, міфологія, символіка кольорів, роман “Озерний вітер”.

В статье проанализирована специфика четырех стихий природы (земли, огня, воды и воздуха) в контексте переосмысления украинской мифологии в романе Ю. Покальчука “Озерный ветер”, охарактеризовано их значение на физическом и метафизическом уровнях, проанализирована символика цветов папоротника.

Ключевые слова: стихии природы, мифология, символика цветов, роман “Озерный ветер”.

In the article the specificity of the four elements of nature (earth, fire, water and air) was analysed in the context of the interpretation of Ukrainian mythology in the novel by Yu. Pokalchuk “Lacustrine Wind”. Their significance was described on physical and metaphysical levels. The symbolism of the colours of the flower of the fern was analysed.

Key words: elements of nature, mythology, symbolism of the colours, novel “Lacustrine Wind”.

Використання фольклорних образів і мотивів як основи сюжетотворення дозволяє говорити про належність тексту “Озерного вітру” до міфологічної тенденції сучасної української літератури [2]. У романі автор витворює власний міф життя людей

і надприродних істот, народження волинського краю. І. Бондар-Терещенко стверджує: “У новій книжці Юрка Покальчука несподівано маємо суцільний парад архетипів, помножений на персональну міфологію автора, що витворює дивовижний ефект альтернативної історії” [1].

У контексті інтерпретації української міфології в “Озерному вітрі” Ю. Покальчука відбувається переосмислення і *чотирьох природних стихій – землі, вогню, води і повітря*. Кожна з них постає перед читачем у двох аспектах – *фізичному і метафізичному*. Причому, в кожному з них окрема стихія має як позитивну, так і негативну характеристику. Фізичний аспект природних стихій розкривається у безпосередньому стосунку до людини, метафізичний вибудовується на рівні міфологічної дійсності.

На фізичному рівні найважливішу роль відіграє *земля*. Переселившись до лісу, сім’я малого Волина змушена будувати хатку-землянку для житла. Земля уявлялась одухотвореним живим організмом, її називали мати-земля, земля-годувальниця. Оскільки від того, наскільки добрим був урожай, часто залежало життя давніх предків, то склалася система ритуалів, щоб задобрити землю. Її не можна було надаремно копати, оскверняти [3, с. 59]. У творі жодна справа, навіть вечеря, не розпочиналася без привітання і задобрення богів. За таких умов можна говорити про своєрідний культ землі.

Важливе значення для життя родини мав *вогонь*: “Вечеряли надворі біля вогнища, було тепло і затишно” (4, с. 7). Крім того, вогонь був надійним захисником від лісових звірів. В уяві давніх предків він представлявся як сила, зіслана з неба “громовими стрілами”, що може бути і корисною для людей (для приготування їжі, зігрівання та освітлення житла, відлякування диких звірів), і шкідливою (пожежі домів та посівів). Тому до вогню було особливе ставлення як до небесної сили [3, с. 58].

Паралельно розкривається фізичний *аспект стихії води*: “джерельце розчистили, зробили копаночку, і відстояна вода здавалась майже солодкою на смак, цілющою і живою” [4, с. 5]. Найменша увага у світі людей приділена *стихії повітря*. Очевидно, її роль настільки промовиста й очевидна, що автор не робить зайвих акцентів.

Метафізичний аспект у романі тісно переплітається з фізичним. Можна вважати, що “сполучником” між світом людей та незвичайних істот став Волин. Ще будучи дитиною, хлопець міг чути голос померлої бабусі, передбачати майбутнє, хай і не до кінця усвідомлюючи суть власних пророкувань. У лісі Волинові відкривалося те, чого не могли досягнути інші. Усе вищезгадане вказує на обраність, особливість хлопця. Народившись як людина і дихаючи повітрям, Волин перевтілюється в Озерного Княжича, який уже не може жити без води і в майбутньому матиме особливий стосунок до вогню.

На рівні надсвіту *стихія землі* має кілька тлумачень. Спершу вона розкривається у стосунку до дівчини, яка втратила коханого і через це перетворилася на мешканку підводного світу. Тут земля наділена і звичними, і нехарактерними особливостями: розступилася, заховала в собі тіло молодого хлопця, закрилася “ніби нічого й не було тут ніколи” [4, с. 10]. Царівна О з’являється перед Волином, лише коли той лягає на землю. Таким чином, земля дає можливість хлопцеві бачити надприродні сили, останні ж через землю оприсутнюють себе.

Важливо й те, що “доки хтось не згине, не зрушиться земля, не зламається Закон” [4, с. 21]. Простежується певний цикл: на початку земля заховала тіло юнака, і зараз, щоб здійснити певну зміну, знову необхідна смерть.

Стихія вогню теж має кілька прочитань. Уособленням цієї стихії і як фізичного явища, і як вищої сили є Перелесник – Південний Вітер, Володар частини вогню. Вогонь, яким він володів, нищив Морок, бо ніс із собою світло, яке, “послане Сонцем, заперечувало існування Морока навіть серед Ночі” [4, с. 44]. Вогонь сприймається як надприродна сила: така сила розвинулась у дівчині, яка стала володаркою всіх озер, така сила жила і дозрівала у Волинові, “ніби вогонь у ньому ще мав тільки колись виявитись і спалахнути яскравим полум’ям” [4, с. 13].

Поетика вогню як містичної трансцендентальної сили розкривається через образ квітки папороті. Перша була червона – на сімдесят весен, друга синя – на тисячу, а ще є чорна, про яку відають лиш Ті, що все знають. Особлива увага акцентована на другій квітці, вогонь якої, здавалося “зігріває, заспокоює, лікує і голубить, знімає усі тривоги” [4, с. 15]. Аналіз символіки ко-

льорів [5] свідчить про передбачуваність майбутньої ситуації. Червоний – неоднозначний колір, символ крові, добра, кохання, також він означає Вогонь. Така семантика розкриває суть нової сили Волина як Озерного Княжича і передбачає його майбутні випробування. Блакитний – один із символів воскресіння, оживлення, безсмертя душі – символізує ще один етап ініціації Волина, його заслугу на тисячолітнє життя. Найбільш загадковим є чорний колір, по-перше, тому, що про нього відають лиш Ті, що все знають, по-друге, його сутність не розкривається безпосередньо в романі. Ця барва є символом смерті, завершення будь-якого явища. За твором чорна квітка папороті, очевидно, – провісник кінця, що позначений фаустівським пошуком і відкриттям істини.

На основі метафоричного перенесення ознак кохання теж розглядається як вогонь. Саме в цьому вогні, зачарований красою і ніжністю Царівни О, ціле літо дорослішав Озерний Княжич.

Стихія води в романі основна. Це інший світ, який живе за своїми правилами і законами. Тут мешкає Царівна О – “володарка усіх озер, усього Озерного краю, усього того, що в цім краї було пов’язане із життям води й у воді” [4, с. 2]. Сутність цього світу відображається за принципом дзеркала: саме крізь товщу води показується Волинові красуня-володарка.

Вода, яка теж уявлялась небесною силою, оскільки сходила на землю у вигляді дощу, могла не лише помагати людям (у вирощуванні урожаю, приготуванні їжі), а й шкодити (напр., під час повені, розливу рік, занадто частих чи затяжних дощів). Вода теж наділялась магичною та очисною силою (особливо так звана непочата вода) [3, с. 59]. У романі Ю. Покальчука вода мала в собі щось нечисте, що вносило як позитивну, так і негативну конотацію. На політій землі з’явилося джерело з цілющою прохолодною водою життя. Вважалося, якщо “хтось знайде його – матиме щастя, хтось нап’ється з нього – довго житиме, хтось торкнеться його, омийється в ньому – пропадуть хвороби!” [4, с. 10]. З іншого боку, “втопленіці жили вічно у водах озерних, неспроможні зректися власних гріхів, спокутувати їх і звільнитися від чужих гріхів, що спричинили їм таку долю” [4, с. 9].

Стихія води нерозривно пов'язана з вогнем і повітрям. Володарка озер говорить Волину про народження з вогню чогось нового, про народження самого Волина у ще одній його іпостасі. Вогонь, що міг висушити водяного демона, був водночас гарантією народження когось іншого з волі Тих, що все знають. Коли Озерний Княжич знайшов синю квітку, можливість і готовність його переродження засвідчив сам Водяний Цар, Переплут.

Життя у воді було подібним до звичного, у повітрі. Таку інтерпретацію пропонує сам Волин. Тільки рибина, яка пропливала поряд, допомагала збагнути перебування у воді. Варто звернути увагу на те, що ці події відбуваються у сні, який є своєрідним “мостом” від однієї реальності до іншої. У такому ж стані Волин бачив, як риби, супроводжуючи його до озера, випливали з цебрика просто в повітря.

У контексті *стихії повітря* можна говорити про межу, пов'язану з переходом між дійсністю різних світів. Спочатку Волин бачив, як “ніби стиралася межа між повітрям і водою, бо не хлюпала, не плюскотіла вода, а ніби розступалася” [4, с. 14]. Закоханий у Леу, він був готовий подолати межу озера, бо хотів “дихнути тим повітрям, яке для неї було таке близьке і рідне, побачити людей, які є її ріднею і чиєю часткою вона є” [4, с. 37]. Згодом Перелесник як уособлення вогню і летючого повітря розітнув вогняну завісу і врятував Волина. Уже Озерний Вітер “летів дедалі легше, вільніше, і раптом радісно засміявся, зробив оберт у повітрі, стрімко здійнявся угору, потім спустився вниз, чимдалі легше, вільніше і впевненіше” [4, с. 56].

Таким чином, фізичний і метафізичний світи у романі Ю. Покальчука “Озерний вітер” тісно пов'язані між собою й, існуючи поряд, водночас суперечать один одному. Люди, дихаючи повітрям, живуть на землі, біля води, використовують вогонь. Надприродний світ теж живе за своїми правилами. Коли відбуваються зміни, насторожуються жителі й одного, й іншого. У переломний момент і Горпина хвилювалася, що її сім'я не знайома з озерним життям і не знати, чого сподіватися від мешканців цього краю, і лісові істоти з пересторогою та недовірою ставилися до людей, очікуючи від них чогось лихого. В образі Волина змальовано зв'язок людини і невідомої вищої сили, які

можуть взаємно переходити з одного ества в інше. На прикладі чотирьох стихій природи бачимо суть первісних начал обох світів у романі “Озерний вітер”.

Список використаних джерел:

1. Бондар-Терещенко І. Юрій Покальчук, “Озерний вітер”, видавництво “Клуб сімейного дозвілля” / І. Бондар-Терещенко // Дзеркало тижня. – №32. – 2008. – Режим доступу до статті: http://dt.ua/CULTURE/yuriy_pokalchuk,_ozerniy_viter,_vidavnitstvo_klub_simeynogo_dozvillya-54633.html

2. Даниліна О. В. Онтологічні виміри повісті юрка покальчука “Озерний вітер” О. В. Даниліна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?t=946>

3. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість / М. Лановик, З. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2001. – 591 с.

4. Покальчук Ю. Озерний вітер / Ю. Покальчук. – Коктебель – Київ, 1989/1990. – 56 с.

5. Овсійчук В. Історико-культурологічні аспекти семантики кольору / В. Овсійчук // Академія кольору [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://koloristika.info/t_kak.php